

BONIS FERENC:

AZ APPONYI KÉZIRAT MAGYAR TÁNCAI*

Tíz esztendeje még egyetlen hangot sem ismert a zenetudomány az 1689 és 1780 közti mintegy száz év magyar világi zenéjéből. Ebben a százados homályban Kodály Zoltán gyűjtött először fényt 1952-ben publikált akadémiai felolvasásával, amelyen a Lányi Eleonóra Zsuzsanna-kézirat 1729-ben feljegyzett magyar táncait ismertette.¹ E mindössze 8 táncdarab bemutatásakor joggal mondhatta: „írásos feljegyzésünk oly kevés, hogy aranyba kell foglalnunk minden kottafejet”.²

Kodály előadása óta több kutatónak sikerült kisebbé tenni a magyar zenetörténet térképének e „fehér folt”-ját. Falvy Zoltán és Domokos Pál Péter késői ungarescák, illetve korai verbunkos-darabok felfedezésével — a Linus-³ a Barkóczy-⁴ illetve a sepsiszentgyörgyi⁵ kézirat anyagának közlésével szűkítették az ismeretlen területet. Nagy fontosságú kutató-tevékenységük — mondhatni — „előkészület” volt az Apponyi-kézirat⁶ tudományos feldolgozásához. Ez utóbbi ugyanis — s ezt épp az előbb említett és más, később említendő kéziratokkal való összehasonlítás bizonyítja — kora magyar zenéjének egyedülállóan gazdag gyűjteménye. Ha szabad hasonlattal élnem: petróleumlámpák mellett világítótorony.

* Előadás a Magyar Tudományos Akadémián 1962. március 25-én

¹ *Magyar táncok 1729-ből*, Új Zenei Szemle 1952. 6. sz. 1–5. lap

² Ugyanott, 4. lap

³ Falvy Zoltán: *A Linus-féle XVIII. századi táncgyűjtemény*, Zenetud. Tanulmányok VI., Budapest 1958, 407–443. lap

⁴ Domokos Pál Péter: *Magyar táncdallamok a XVIII. századból*, Zenetud. Tanulmányok IX., Budapest 1961, 269–294. lap

⁵ Domokos Pál Péter: *Két zenetörténeti dokumentum*, Zenetud. Tanulmányok VII., Budapest 1959, 585–604. lap

⁶ Előadásom óta a *Studia Musicologica* VI. kötetében (1–2. füzet, 1964.) a következő idevágó tanulmányok jelentek meg: B. Szabolcsi: *Die Handschrift von Appony (Oponice)*, 3–7. l.; F. Bonis: *Die ungarischen Tänze der Handschrift von Appony (Oponice)*, 9–23. l.; P. P. Domokos: *Beziehungen der Musik des 18. Jahrhunderts in Ungarn zur ungarischen Volksmusik von heute*, 25–37. l.; J. Kresanek: *Die Sammlung von Sármaray—Keczer*, 39–66. l. — Az Apponyi kézirat magyar táncairól közzétett jelen tanulmány a Tudományos Akadémiai előadásnak néhány mondattal bővített változata. — További irodalom: Benkő András: *Román dallamok egy XVIII. századi gyűjteményben*, Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények, Kolozsvár 1962. VI. évf. 1. sz., 131–134. l.; uatól: *Melodii rominesti intr-o colecție muzicală din secolul al XVIII-lea*, Muzica, Bukarest 1963, XIII. évf. 1. sz., 24–25 l.; Viorel Cosma: *Documente și lucrări muzicale din pragul veacului al XVIII-lea*, uo. 1964., XIV. évf. 5–6. sz., 67–71. l. (az Apponyi kézitról: 68–69. l.).

100
+ 2

Hogy gazdagságát valamiképp érzékeltethessem: következzenek néhány statisztikai adat. Valamennyi darabját ma még nem sikerült agnoszkálni — e vázlatos beszámoló már csak ezért sem tarthat teljességre igényt. Egyértelműen magyar darabjainak száma — tehát azoké, melyeknek vagy felirata, vagy a korabeli kéziratokkal, illetőleg az élő népzenei hagyománnyal való azonossága kétségbevonhatatlanul bizonyítja magyar voltát — meghaladja a százat. Ez a mennyiség jelentősen bővíthet még az általunk jelenleg „kétes”-nek osztályozott csoport mintegy 80 darabjának alapos vizsgálata után. A magyar darabok aránya a kéziratban — amikor mintegy 26 százalék hovátartozását tudományos biztonsággal ma még nem tudjuk megállapítani — hozzávetőlegesen 44 százalék. E 44 százalékos magyar arányt akkor értékelhetjük igazán, ha tekintetbe vesszük, hogy — Kodály Zoltán kimutatása szerint — a Vietórisz-kódex 8 százalék, a Stark-féle soproni virginálkönyv 7 százalék, Lányi Eleonóra Zsuzsanna kézírata 4 százalék magyar anyagot tartalmaz.⁷ S hogy az új lelet jelentőségét mennyiségileg megsejthessük: össze kell adnunk a Kájoni-kódex, a Vietórisz-kódex, a Lőcsei tabulatúrás könyv, a Nagy Iván-kézirat, a Stark-féle virginálkönyv, továbbá a Lányi-, Barkóczy- és Linus-kézirat magyar anyagát: ez együttesen alig teszi ki az Apponyi-kézirat idevágó darabjainak számát. Ennyi magyar táncdarab már lehetővé teszi az „ungaresca” alaptípusának vagy típusainak szerkezeti meghatározását, s azt hogy hatásának, „utóéletének” kutatását kiterjesszük a magyar zenetörténet egyéb rétegeire: a XVIII. századi kollégiumi dalra, a XVIII—XIX. század nemzeti tánczenéjére, a verbunkosra, nemkülönben a népzeneire s a korabeli katolikus és protestáns egyházi énekekre. A magyar énekes népzene több rétege is „konzervált” ungarescákat, még a gyermekjáték-dalok közt is akadnak (lásd pl. Magyar Népzene Tára I., 804—808.). Mindezt figyelembe véve, nem lehetünk eléggé hálásak azoknak a szlovák tudósoknak, akik a rendkívül becses kézirat mikrofilm-felvételét a magyar kutatás rendelkezésére bocsátották.

Az imént a világitótorony hasonlatával éltem. Hadd fűzzem tovább ezt a gondolatot. A világitótorony minden irányba fényt áraszt, előre és hátra, jobbra és balra, közelebbre és távolabbra. Hasonló fontosságú 1730-ból keltezett kéziratunk is, mely a maga korán kívül a XVII. és a XIX. századra, a népzeneire és a műzenére, a magyar s a szomszéd népek anyagára, a Magyarországon akkortájt divatozott nyugateurópai zenére egyaránt vet több-kevesebb fényt.

Mit mond gyűjteményünk a maga koráról? Ismereteink mennyiségi gyarapodásán felül mindenekelőtt lehetővé teszi az összehasonlítást más, korabeli kéziratokkal. Számos darabja megtalálható ugyanis a vele nagyjában egykorú Lányi, Barkóczy és az — egyelőre szintén kiadatlan — Szirmay—Keczer-féle kéziratban, illetőleg a néhány évtizeddel későbbi Linus-gyűjteményben. Kodály Zoltán tíz évvel ezelőtt „egyetlen adat”-ként tárta elénk a Lányi-kézirat táncait — ma már legtöbbször három vagy akár öt korabeli változatát ismerjük. A Lányi-kézirat egyik „Saltus hungaricus”-ának máig előkerült változatait mutatja be első dallampéldánk.

⁷ Kodály I. m. 3. lap